



Semper reformanda

Szövényi Zsolt

nyugalmozott minisztériumi főosztályvezető

Absztrakt

„A változás elkerülhetetlen. A változás állandó.” Benjamin Disraeli hitvallását követi a történeti áttekintés, az oktatáspolitikai változásokat és azok hatását felelevenítve az ÓTE jubileumi ülésén. Az írás hangsúlyozza a nevelés kezdeti szakaszának fontosságát, az óvó- és tanítóképzés fejlesztésének kiemelt szerepét.

Kulcsszavak: Óvó- és Tanítóképzők Egyesülete, tanítóképzők

Visszaemlékezésemben az 1980-as évtized második felének történéseiről szólok, mert az óvó- és tanítóképzésben ezekben az években indultak el olyan kezdeményezések, amelyek a rendszerváltozást követően értek, érthettek be, és ezekben az években különböző minisztériumi osztály és -főosztályi szervezetekben működve voltam közvetlen irányító gazdája a pedagógusképzésnek. Bár az Óvó- és Tanítóképző Főiskolák Egyesülete is 1992-ben alakult meg, az egyesület alapításának előzményei visszanyúlnak a nyolcvanas évekre, kiváltóképp az 1988-as budapesti tanácskozásra. *Az oktatáspolitikai alakulása*

Az 1981-es *felsőoktatáspolitikai határozatot* követően kidolgoztuk a pedagógusképzés fejlesztésének programját (1984) amelyet a többi felsőoktatási képzési ágazat fejlesztésének terveivel együtt, alapvetően a gazdasági korlátok miatt a Minisztertanács csak „munkaanyagként” fogadott el (1986).

Az *oktatásról szóló 1985. évi I. törvény* tartalmában már a nyitás, a korszerű felsőoktatás irányába mutatott: az egyetemi és főiskolai intézményhálózattal, az intézményi tanácsok és szakmai testületek összetételével és jogosultságaival; képzést részeleteiben szabályozó dokumentumok kidolgozásának intézményi hatáskörbe kerülésével; a tartalmi, szervezeti változásokat előkészítő úgynevezett képzési kísérletek engedélyezésével vagy a hallgatói önkormányzatok működésével, a rugalmasabb képzési-tanulmányi renddel. Az oktatási törvény előkészítése során már felmerült az önálló felsőoktatási törvény megalkotásának igénye, de a törvény még együtt szabályozta a köz- és felsőoktatást.



A közoktatás tartalmi változásai mellett a felsőoktatásban, az óvó- és tanítóképzésben kihívást jelentett a rugalmas iskolakezdés, az iskolafokok közötti átmenetek feszültségeinek oldása, a képző intézményektől független közoktatási kompetenciával rendelkező Megyei Pedagógiai Intézetek hálózata, a kötelező pedagógus továbbképzés feladatai, amelyekben már osztozni kellett a képző felsőoktatási intézményekkel.

A minisztériumi irányító feladatok változásáról

A társadalompolitikai változások a személyes érintettségen és elköteleződéseken túl a minisztériumi munka szellemiségét is érintették. A nyolcvanas években az egyközpontú, ideológiai, centrális irányítás modelljét lassan felváltotta a minisztérium és az intézményi együttműködés eredményezte szakpolitikai gondolkodás, amely nem nélkülözte a paternalista vonásokat.

Az óvó-, tanító- és tanárképzésben a nyolcvanas években már hagyományosan jól működtek a *főigazgatói kollégiumok*, amelyek visszatekintve, a párbeszédet, a demokratikus irányítást támogató, a kölcsönös tisztelet alapján működő intézmények voltak. Az államigazgatás rendszerében a tárca és az intézmények között „transzmitter” szerepe volt a kollégiumoknak, és ez mindkét irányban jól működött. Továbbá a kollégiumi ülések változó színhelyeikkel az intézmények és vezetőik közötti kapcsolat erősítését egyaránt szolgálták. Személyes és közvetlen jellegük, a találkozások oldott légköre, a széleskörű információcsere, a jó gyakorlatok terjedésének lehetőségét biztosították. A kollégiumi rendezvények rendszeres vendégei, előadói voltak a közoktatási terület vezetői, akik megfogalmazták a „felhasználó” közoktatás igényeit és kritikáját. Így válhattak a vezetői kollégiumok szemlélet- és jövőformáló testületté.

Az egyetemi képzésben és a főiskolai tanárképzésben működő *szakbizottságok* rendszere szintén a minisztérium irányítása alá tartoztak. A szakmai testületek a képzési tartalmak - a tantervek, programok, jegyzetek, tankönyvek, kutatások - koordinátorai voltak, vezetőik az intézmények oktatói, tanészakvezetői közül kerültek ki. A minisztérium szaktudományi referensei voltak a kapcsolattartók, akik esetenként a szakbizottságok titkáraiként inkább segítők, mintsem irányítói voltak a szakmai testületeknek.

A kollégiumok és szakbizottságok azáltal, hogy a képzésben érintett intézmények képviselője teljeskörű volt, a horizontális kapcsolatok révén – ha nem is szabályozva – a szakmai vagy az intézményi érdekképviselő feladatát is ellátták.

Változások az óvó és tanítóképzésben

A pedagógusképzés tartalmi felismerése volt (amelyet a fejlesztési tervek is tartalmaztak), hogy az egyetem és főiskolai szintű tanárképzés egységes szemlélete mellett az óvó- és a tanítóképzésre egyaránt figyelni kell. Az óvó-

és tanítóképzés közös alapja a gyermekiszemélyiségközpontú fejlesztőpedagógia, míg a tanárképzésekben a szaktárgyak rendszerén keresztül történő nevelés-oktatás jelölte az egység irányát.

Eközben mind a tanító, mind az óvóképzésben erős nosztalgiahullám érződött a középfokú képzés iránt, amelyre rá is erősítettek a hetvenes években tapasztalt demográfiai felfutás okozta hiány enyhítését szolgáló óvónői szak-középiskolák. A fejlesztési terv minőségőrző gondolata volt, hogy a pedagógusképzés bármely ágában csak a felsőoktatási diploma adjon működésre felhatalmazást.

Az óvó- és tanítóképzős kísérletek egyaránt szolgálták a tartalmi közelítést, a kapcsolódást a gyógypedagógiai feladatokhoz, a szakkollégiumi képzés műveltségi területi átalakítását vagy a konduktorképzés segítségével a főiskolai szint elérésében, de ebben az időben a képzési idők növelésének tervéről sem mondtunk le. Gondolkodásunkat a felsőoktatási képzési idő(k) növelésében meghatározta a demográfiai folyamatok átfutása az alsófokú nevelés-oktatás rendszerében. Így kerülhetett egyidejűleg sor az óvóképzés háromévre történő felemelésére és a négyéves tanítóképzés előkészítésére. Az oktatási törvény az intézeti szintű képzések megszüntetésével, nekünk kedvezően, kényszerpályára is helyezte az óvóképzést. Az engedélyhez kötött képzési kísérletek pedig megadták a lehetőségét a képzési tartalmak átalakításához, a fejlesztéshez, a négyéves és az egyetemi fokozat irányába nyitott tanítóképzési modell kifejlesztéséhez.

Mindezeket a feladatokat a képző intézmények, közösségek olyan időszakban vállalták, amikor az óvó- és tanítóképzők, a tanárképző főiskolák alig egy évtizede integrálódtak a minisztériumi felsőoktatásirányítás rendszerébe. A tanítóképzés egy évtizede lépett át az intézeti rendszerből a főiskolai szintre, és miközben a képesítésnélküliség következtében a hallgatói létszámok drasztikus növelése, a speciális tanítóképzés terhei nyomasztották a tanító- és óvóképzést, valamint az általános iskolai tanárképzést.

Az oktatási törvény hatálybalépését követően az óvó- és tanítóképzés területén alapvető változás állt be a tartalomszabályozásban: a központi tanterveket felváltották a minisztérium által kiadott tantervi irányelvek és az intézmények hatáskörébe kellett elkészíteni a tanterveket és az oktatási programokat.

Az 1987-ben kiadott *Tanítóképzés Tantervi Irányelvei* az ideológiai, idegennyelvi és testnevelési tantárgyak kötelező tartalmai és időkeretei mellett, intézményi szabadságot adtak a tantárgyak megválasztásában, az óratervekben, az arányokban, új tárgyak bevezetésében. A természetességgel fogadott intézményi tantervi önállóság mellett fogalmazódott meg a különböző intézmények által kiadott diplomák egyenértékűségének igénye. Ehhez szükség volt a nem közvetlen minisztériumi irányítású, intézményközi együttműködés kialakítására. Így a főigazgatói kollégium mellett 1987-ben megkezdte működését az Óvó- és Tanítóképzős Tantervfejlesztő Bizottság.

Fordulópont és szemléletváltás

A horizontális kapcsolatok erősítésének szellemében szerveztük meg 1988 márciusában a Budapesti Tanítóképző Főiskolán tanítóképző főiskolák tanészkezelőinek országos tanácskozását. Ilyen jellegű találkozásra 1959-ben, a felsőfokú tanítóképzés indításakor került sor.

Az 1988-as tanácskozás felsőoktatási aktualitását az intézményi képzési dokumentumok - a tantervek és tantárgyi programok - elkészítésének feladata adta. A képzés tartalmi-gyakorlati fejlesztésben pedig a képzési feladatok orientációs pontjaként a közoktatás változásairól, valamint az iskola eredményességének országos gondjáról tájékoztattak, amely szerint a korosztály 15–20%-a nem végzi el időben az általános iskolát, korosztályonként a tanulók 25–30%-a pedig elfogadhatatlanul alacsony szinten végzi el az általános iskolát, gondjaik vannak az írás, az olvasás és a számolás terén. A közoktatási téma előadója Kelemen Elemér, a tárca alsófokú oktatásért felelős főosztályának vezetője volt.

Pusztai Ferenc felsőoktatási miniszterhelyettes megnyitó beszédében Eötvös József Népoktatási Törvényét követő neveléstörténeti példákra – például az Egyetemes Tanügyi Kongresszus tanítóképző szakosztályára, az egyetemes tanítói gyűlésekre, tanítóegyesületekre, a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületére és hivatalos közlönyére a Magyar Tanítóképzőre – hivatkozva köszöntötte a résztvevőket. Az idézett példák a történeti előzmények felidézésével a kontinuitás szükségességére hívták fel a figyelmet, másrészt szándék és ösztönzés volt az autonóm szerveződések hagyományának folytatására, továbbvitelére.

A nyolcvanas évek végén, a társadalmi változások korában a demokratizálódás jegyében fogalmazódott meg az intézményi autonómia megteremtésének, - ezzel együtt a civil szerveződések - igénye. Ugyan a Polgári Törvénykönyv (1959. IV. törvény) tartalmazta a civil szerveződések lehetőségét, de csak 1989 januárjában fogadta el az Országgyűlés az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényt.

Ezekben az években a minisztériumi gyakorlat szerint az országos tanácskozások tartalmi előkészítése mellett a beköszöntő beszéd tervezetének előkészítése a szakfőosztály feladata volt. Akkor Bollókné Panyik Ilona tanítóképzős tanárral –, aki főosztályunk külső munkatársa is volt -, ösztönző szándékkal tettük a miniszterhelyettesi megnyitó beszéd elejére az eötvösi reformok időszakából, a tanítóképzős civil szerveződésekkel idéző hivatkozásokat. Azért hivatkoztam az 1988-as tanítóképzős tanácskozásra, mert azt gondolom, hogy az ott felvetett történeti folyamatosság vállalását tükrözi az ÖTE első elnökének, Dr. Rosta István főigazgatójának az Egyesület történetét összefoglaló, 1995-ben megjelent könyve.

A rendszerváltozás évei

1990 tavaszán megtörtént az oktatási törvény módosítása, a régi rend oktatáspolitikájának lebontása, és az új alapok lerakása, például az intézményalapítás állami monopóliumának megszüntetése. Az első, szabadon választott Országgyűlés, és az új Kormány programjában egyaránt szerepelt az (első) önálló felsőoktatási törvény megalkotása, melyet 1993. július 13-án fogadott el az Országgyűlés¹.

A törvényelőkészítő munka során, és annak szellemében az intézmények hívták életre, alakították meg Baján 1992-ben az ÓTE-t. A főigazgatói kollegiumok megmaradtak és tovább működtek, ugyanakkor a tárca által felügyelt szakbizottsági rendszer megszűnt. Ezekben az években az első kormányzati ciklus végére minisztériumi feladatkörömben is változás történt, a képzési követelmények általános feladatainak koordinálása mellett volt csak rátekintésem a pedagógusképzésre. Később újabb oktatáspolitikai kihívások vittek a gazdasági és törvényi szabályozás feladataihoz.

Az ünnepségen emlékezésemet a *semper reformanda* gondolatának felsőoktatási értelmezésével indítottam, most, az írott formában ezt a gondolatot a végére hagyom. Igen, a magyar felsőoktatás közel nyolc évszázados történetében a stabilitást, a folyamatosságot az értékörző konzervativizmus biztosította, de ugyanolyan súlyú volt a változás, amely az adott társadalmi környezetben mindenkor biztosította a további működést és a fejlődést. A rendszert változtató nyolcvanas-kilencvenes években, évtizedekben sem volt ez másként. Kellett, hogy a felsőoktatás aktorai érzékeljék a változásokat, szelektáljanak, építsék be a képzés rendszerébe az értékálló elemeket, teremtsenek fórumokat, szervezeteket, az autonóm formációáramláshoz, amelyek a fennmaradást, a jövőt garantálják.

Ilyen, a továbbélés, a *semper reformanda* garanciájának tekintem a jubiláló egyesületet, és hogy ma is vannak megoldandó feladatok. A kihívások érzékeltetésére az 1988-as tanácskozás közoktatási hivatkozásait aktualizálom: 2017-ben a munkaképes korosztály 17%-ának nincs meg az általános iskolai végzettsége, az iskolát időben el nem végzettek aránya 2021-ben az EU-ban 9,9% míg nálunk 19,5%, és a pandémiás, on-line évek tovább növelték a középfokon is az SNI-s tanulók számát. A nevelési-oktatási rendszerünkben, a tanulók teljesítményében megmutatkozó hiányok ismét az alapozó óvó- és iskolarendszert szólítják meg, újabb feladatokat adnak.

Úgy érzem, napjainkra sem veszített időszerűségéből az 1988-as tanítóképzés tanácskozás miniszterhelyettesi köszöntőjében idézett, Eötvös József, 1870-es költségvetés tárgyalásakor elmondott gondolata:

„[...] most is azt mondom, fő és első teendő a népnevelés; mert meggyőződésem, hogy a magasabb tudomány kifejlődése csak ott lehetséges, hol ezen magasabb tudomány egy művelt népnek egészséges talaján nyugszik. Nem

¹ 1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról.

akarom, hogy a tudomány Magyarországon, mint egy karácsonyfa állítassék föl, fölékesítve mindenféle csecsebecsékkel, különben pedig arra teremtve, hogy elszáradjon; én azt akarom, hogy a fa gyökeret verjen a hazában, s erre nézve mindenekelőtt szükséges, hogy a talaj legyen előkészítve.”

Igen, nemcsak a tudomány, hanem a gazdaság világában is az iskola kezdő szakaszának és az óvodai nevelésnek, fejlesztésnek kitüntetett szerepe van a jövő megalapozásában. Ahogyan azt Eötvös József tette, erre mindig figyelmeztetni kell önmagunkat és környezetünket.

Kívánom, hogy az egyesület megválasztott új vezetősége az eltérő fenntartásban, különböző intézményi szerveződésben működő, ugyanakkor azonos hivatású óvó- és tanítóképzés önmagára találva élessze újjá a közösséget teremtő egyesületi munkát, segítse az óvó- és tanítóképzés értékeinek továbbvitelét!

Isten éltesse a jubiláló Óvó- és Tanítóképzők Egyesületét!

Szövényi, Zs.

Semper reformanda

‘Change is inevitable. Change is constant.’ Benjamin Disraeli’s creed is quoted in this historical overview of educational policy changes and their impact at the anniversary session of the ÓTE. He stressed the importance of the early stages of education and the priority given to developments in this direction.

Keywords: Association of Teacher Educators and Teacher Trainers, Hungarian teacher and kindergarten teacher training

